

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Η Βυζαντινή αυτοκρατορία είναι ο συνδυασμός κρίκος μεταξύ Ανατολής και Δύσης, μεταξύ ισλαμικού και χριστιανικού κόσμου.
- Το Βυζάντιο:
 - Γνωρίζει αξιόλογη πνευματική άνθηση για έντεκα περίπου αιώνες.
 - Δέχεται την επίδραση αλλά και ασκεί επιρροή στην ισλαμική Ανατολή και στη χριστιανική Δύση.
- Η επικοινωνία του δυτικού κόσμου με τον ελληνικό πολιτισμό, μέσω των σταυροφοριών και των βυζαντινών λογίων, από τον 11ο αι. προετοιμάζει την πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση της Ευρώπης.

1. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο

Όροι – Κλειδιά

Οικογενειακή ζωή – σχολείο – ενδυμασία και μόδα – διατροφή – ψυχαγωγία – μοναχισμός

❖ Η οικογενειακή ζωή

- Σύμφωνα με τον νόμο, τα κορίτσια δεν μπορούσαν να παντρεύονται κάτω από δώδεκα χρόνων και τα αγόρια κάτω από δεκατεσσάρων.
- **Πριν τον γάμο** γίνονταν οι αρραβώνες και υπογραφόταν **συμβόλαιο** για την προίκα της νύφης και τα δώρα του γαμπρού.
- Μετά τον γάμο ακολουθούσε γλέντι στο σπίτι του γαμπρού.
- Το κράτος επέτρεπε το **διαζύγιο**, παρά την αντίθεση της Εκκλησίας, όταν συναινούσαν και τα δύο μέρη.
- **Οι γυναίκες δε είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους άντρες.** Η συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή ήταν περιορισμένη.
- Έπρεπε να σκεπάζουν το πρόσωπό τους, όταν έβγαιναν έξω. Δεν μετείχαν σε δημόσιες τελετές.
- Οι πλούσιες γυναίκες συνοδεύονταν από έναν δούλο, κατά τις εξόδους τους.
- **Μετά τον 11ο αι. η θέση της γυναίκας βελτιώνεται.** Μπορεί να συμμετέχει στα κοινά και να έχει πρόσβαση στην παιδεία.
- Το παιδί έπαιρνε, εκτός από το όνομά του, και το όνομα του πατέρα του σε γενική πτώση. Αργότερα προστέθηκε το επώνυμο.
- Η βυζαντινή νομοθεσία αντιμετώπιζε με συμπάθεια το παιδί.

❖ Το σχολείο

- Το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθούσε δύο κύκλους σπουδών: του **γραμματιστή** (=του δασκάλου για τις βασικές γνώσεις) και του **γραμματικού**. Στον πρώτο κύκλο φοιτούσαν παιδιά από επτά χρόνων, ενώ στον δεύτερο από δώδεκα χρόνων.

- Τα μαθήματα: **ανάγνωση, γραφή, γραμματική, ρητορική και φιλοσοφία, αριθμητική, γεωμετρία, αστρονομία και μουσική**. Μεταξύ άλλων διδάσκονταν **Όμηρο** και άλλους κλασικούς συγγραφείς.
- Τα έξοδα για τη λειτουργία των σχολείων καλύπτονταν από τα δίδακτρα των μαθητών. Για τους ορφανούς μαθητές το σχολείο (εκκλησιαστικό συνήθως) ήταν δωρεάν.
- Μετά τις βασικές σπουδές, όσοι ήθελαν, συνέχιζαν στο πανεπιστήμιο (Πανδιδακτήριο, Σχολή της Μαγναύρας, Πατριαρχική Σχολή).

❖ **Η ασθένεια, η ιατρική και κοινωνική περίθαλψη, ο θάνατος**

- Κάθε πόλη είχε το **νοσοκομείο** της και γιατρούς ανάλογους με τον αριθμό των κατοίκων.
- Υπήρχαν και ιδιώτες γιατροί.
- Συχνά οι δεισιδαιμονίες οδηγούσαν τον λαό στη **μαγεία** για διάφορα προβλήματα υγείας. Υπήρχε μάλιστα και ανταγωνισμός μεταξύ μαγείας και ιατρικής.
- Σε κάθε πόλη υπήρχαν επίσης **πτωχοκομεία** και **ορφανοτροφεία** που ιδρύονταν και συντηρούνταν από την Εκκλησία.

❖ **Η κατοικία**

- Τα **σπίτια των πλουσίων** στις πόλεις είχαν μια κεντρική αίθουσα υποδοχής στο ισόγειο. Στο ισόγειο υπήρχαν επίσης δωμάτιο με τζάκι, κουζίνα, πλυσταριό, λουτρό και εικονοστάσιο ή παρεκκλήσι. Στον όροφο υπήρχαν και άλλα δωμάτια.
- Οι **κατοικίες των φτωχών** (είτε στις πόλεις είτε στην ύπαιθρο) ήταν άθλιες, με ελάχιστες έως ανύπαρκτες ανέσεις.
- Στην **ύπαιθρο** οι πιο ευκατάστατοι ζούσαν σε διώροφα σπίτια. Το ισόγειο χρησίμευε για κοτέτσι, στάβλος και αποθήκη, ενώ στον όροφο ήταν τα δωμάτια της οικογένειας.
- Οι **μεγαλοκτηματίες** ζούσαν σε πολυτελείς επαύλεις με ωραίους κήπους και στοές.

❖ **Η ενδυμασία και η μόδα**

- Οι **Βυζαντινοί αστοί** γενικά παρακολουθούν τη μόδα στην ένδυση και αγαπούν τα κοσμήματα. Φορούν συνήθως μακρύ χιτώνα με πολλές πτυχώσεις και μπότες δερμάτινες ή απλά παπούτσια.
- Οι **χωρικοί** φορούσαν κοντούς χιτώνες χωρίς μανίκια και ζωσμένους στη μέση. Φορούσαν επίσης βράκες μακριές και κυκλοφορούσαν ξυπόλητοι ή με παπούτσια ανοιχτά στις φτέρνες.
- Οι **γυναίκες** φορούσαν πάνω από τον χιτώνα ιμάτιο (μανδύα) με μακριά μανίκια, που κάλυπτε και το κεφάλι. Φρόντιζαν τα μαλλιά τους και μακιγιάρονταν. Οι πλούσιες φορούσαν πολυτελή ενδύματα μεταξωτά ή λινά.

❖ **Η διατροφή**

- Βασικά είδη διατροφής στο Βυζάντιο είναι το **ψωμί** (από σιτάρι, κριθάρι ή βρώμη), τα **πουλερικά**, τα **ψάρια**, τα **λαχανικά**. Η κατανάλωση του κρέατος ήταν περιορισμένη και λόγω κόστους αλλά και λόγω των νηστειών που τηρούσαν οι Βυζαντινοί (170-180 μέρες τον χρόνο).
- Τα νωπά φρούτα επίσης αποτελούν μέρος της διατροφής των Βυζαντινών, καθώς και οι ξηροί καρποί.
- Δεν είχαν πάντως όλοι τις ίδιες δυνατότητες επιλογής.

❖ Η ψυχαγωγία

- Οι Βυζαντινοί διασκέδαζαν με αφορμή διάφορες **ιεροτελεστίες, θρησκευτικές, κοινωνικές και λαϊκές γιορτές**.
- Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας διασκέδαζαν στον **Ιππόδρομο**, όπου, εκτός από αρματοδρομίες, γίνονταν και άλλες γιορτές.
- Υπήρχαν πάντα και οι **ταβέρνες** με φαγητό και φτηνό συνήθως κρασί.
- Στην επαρχία γίνονταν **ετήσια πανηγύρια** που εξελίσσονταν σε λαϊκές γιορτές.

❖ Ο μοναχισμός

- Κάποιοι άνθρωποι στους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού πήγαιναν σε κάποια έρημο ή σε ακατοίκητο μέρος, μακριά από τους άλλους ανθρώπους και υπέβαλλαν τους εαυτούς τους σε διάφορες δοκιμασίες (νηστεία, συνεχή προσευχή, αϋπνία). Γι' αυτό ονομάστηκαν **μοναχοί, αναχωρητές, ερημίτες ή ασκητές**.
- Το **μοναχικό κίνημα** ξεκίνησε από την **Αίγυπτο**. Εκεί αποκρυσταλλώθηκε στις δύο μορφές του: **Μοναχική** (με πρότυπο τον Άγιο Αντώνιο) και **Κοινοβιακή** (με ιδρυτή τον Παχώμιο).
- Στη συνέχεια απλώθηκε στην Εγγύς Ανατολή και σε όλον τον χριστιανικό κόσμο.
- Ο **κοινοβιακός μοναχισμός** οργανώθηκε καλύτερα με την ίδρυση μοναστηριών. Στο μοναστήρι ο **ηγούμενος** είναι επικεφαλής και υπεύθυνος για την τήρηση των κανόνων της μοναστικής ζωής.
- Μεγάλη άνθηση γνώρισε ο μοναχισμός μετά την αναστήλωση των εικόνων (843).
- Περιοχές όπως ο **Όλυμπος της Βιθυνίας, η Καππαδοκία και το Άγιο Όρος** καλύφθηκαν με μοναστήρια.
- Το **Άγιον Όρος αποτέλεσε μοναστική πολιτεία** χάρη στα προνόμια που παραχώρησαν οι αυτοκράτορες Βασίλειος Α΄, Νικηφόρος Φωκάς, Ιωάννης Τζιμισκής και άλλοι βυζαντινοί αυτοκράτορες.

Ερωτήσεις

Για μια πιο συνοπτική εικόνα της καθημερινής ζωής στο Βυζάντιο, διαβάστε τις παρακάτω ερωτήσεις με τις απαντήσεις τους:

1	Τα κορίτσια μπορούσαν να παντρευτούν μόνο όταν συμπλήρωναν τα 12 χρόνια.	Σ
2	Η εκκλησία συμφωνούσε με το διαζύγιο, αρκεί να συμφωνούσαν και τα δύο μέρη.	Λ
3	Το κράτος επέτρεπε το διαζύγιο, όταν συμφωνούσαν και οι δύο σύζυγοι.	Σ
4	Ο θεσμός της προίκας ίσχυε στο Βυζάντιο.	Σ
5	Οι γυναίκες συμμετείχαν ενεργά στην κοινωνική ζωή, στο Βυζάντιο.	Λ
6	Στον κύκλο σπουδών του γραμματιστή φοιτούσαν παιδιά 7-12 χρόνων.	Σ
7	Ανάμεσα στα μαθήματα που διδάσκονταν στα βυζαντινά σχολεία ήταν και η Φυσική.	Λ
8	Στα βυζαντινά σχολεία δεν διδάσκονταν οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και ποιητές.	Λ

9	Όλα τα σχολεία στο Βυζάντιο ήταν δημόσια και οι γονείς δεν πλήρωναν δίδακτρα.	Λ
10	Όσοι ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε ανώτερο επίπεδο πήγαιναν σε ευρωπαϊκές χώρες.	Λ
11	Σε κάθε βυζαντινή πόλη υπήρχε νοσοκομείο.	Σ
12	Σε κάθε βυζαντινή πόλη λειτουργούσαν ορφανοτροφεία και πτωχοκομεία.	Σ
13	Οι Βυζαντινοί ασθενείς, μερικές φορές, προσέφευγαν στη μαγεία για θεραπεία.	Σ
14	Τα σπίτια των Βυζαντινών στις πόλεις ήταν πολυώροφα.	Λ
15	Τα ισόγεια των διώροφων σπιτιών χρησιμοποιούνταν και ως κοτέτσια, στάβλοι και αποθήκες.	Σ
16	Οι πλούσιοι γαιοκτήμονες ζούσαν σε πολυτελείς επαύλεις.	Σ
17	Οι Βυζαντινοί δεν αγαπούσαν καθόλου τα κοσμήματα και δεν τα φορούσαν.	Λ
18	Οι γυναίκες στο Βυζάντιο φρόντιζαν τα μαλλιά τους και μακιγιάρονταν.	Σ
19	Οι Βυζαντινοί δεν έτρωγαν καθόλου κρέας.	Λ
20	Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης διασκέδαζαν στον Ιππόδρομο.	Σ
21	Στο Βυζάντιο δεν υπήρχαν ταβέρνες.	Λ
22	Οι μοναχοί ζούσαν ανάμεσα σε άλλους ανθρώπους.	Λ
23	Οι ερημίτες (μοναχοί, ασκητές) υπέβαλλαν τον εαυτό τους σε δοκιμασίες όπως η νηστεία.	Σ
24	Το μοναχικό κίνημα ξεκίνησε από την Καππαδοκία.	Λ
25	Οι δύο μορφές μοναχισμού είναι η μοναχική και η κοινοβιακή.	Σ
26	Πρότυπο της μοναχικής μορφής του μοναχισμού είναι ο Άγιος Αθανάσιος.	Λ
27	Ιδρυτής της κοινοβιακής μορφής του μοναχισμού είναι ο Παχώμιος.	Σ
28	Μεγάλη ακμή γνώρισε ο μοναχισμός την περίοδο της εικονομαχίας.	Λ
29	Το Άγιο Όρος είναι το πιο σημαντικό μοναστικό κέντρο.	Σ
30	Το Άγιο Όρος εξελίχθηκε σε μοναστική πολιτεία χάρη σε προνόμια που παραχώρησαν οι αυτοκράτορες Βασίλειος Α΄, Νικηφόρος Φωκάς και Ιωάννης Τζιμισκής κ.ά.	Σ

Βλ. και: «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο»:

<http://ts.sch.gr/repo/online-packages/gym-istoria-a-c/g04-web/section8/home.htm>

[Εκπαιδευτικό λογισμικό στο Π.Σ.Δ.]